

Justitiedepartementet
Ju 2021/02514

JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETENS REMISSVAR PÅ SOU 2021:56 ”NYA REGLER OM UTLÄNDSKA FÖRÄLDRASKAP OCH ADOPTION I VISSA FALL”

Sammanfattning

Jämställdhetsmyndigheten har anmodats att yttra sig över ovanstående betänkande. Jämställdhetsmyndighetens yttrande är avgränsat till de frågor som rör myndighetens verksamhetsområde, bland annat myndighetens uppdrag att på nationell nivå samordna arbetet mot människohandel för alla ändamål.

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar utredningens förslag angående fastställande av föräldraskap vid assisterad befruktning utomlands.

Förslagen som rör föräldraskap för barn som tillkommit genom surrogatarrangemang avstyrks. Det finns behov av en noggrannare barnrätts- och jämställdhetsanalys som tar hänsyn till de konsekvenser förslagen kan komma att få i förhållande till motverkandet av handel med barn, andra barnrättsliga perspektiv och kvinnors reproduktiva rättigheter. Det är även svårt att se hur förslagen är förenliga med utredningens uppdrag att inte uppmuntra till, eller förenkla, användandet av surrogatarrangemang.

Jämställdhetsmyndigheten vill särskilt belysa att frågan om nya bestämmelser för föräldraskap vid surrogatarrangemang utreddes grundligt i SOU 2016:11 om olika vägar till föräldraskap. Utredningen kom då fram till att inte införa den typ av bestämmelser som föreslås i den aktuella utredningen. Det ansågs

inte vara till barnets bästa och utredningen hade både individriktade och samhällsinriktade argument till varför den bedömningen gjordes.

Synpunkter enligt utredningens disposition

4. Föräldraskap efter assisterad befruktning utomlands

Jämställdhetsmyndigheten delar utredningens förslag om införandet av regler om utländska föräldraskap för den kvinna i en samkönad relation som inte själv fött barnet. Att de nya reglerna utformas så långt som möjligt på samma sätt som för utländska faderskap är positivt för att undvika särbehandling på grund av kön eller sexuell läggning.

Denna typ av föräldraskap som lagändringarna tar sikte på handlar om sådana förhållande som under motsvarande nationella förhållanden skulle godtas i Sverige och kringgår därmed inte nationell lagstiftning.

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker därmed samtliga förslag angående föräldraskap efter assisterad befruktning utomlands.

6. Föräldraskap efter en flytt till Sverige för barn som tillkommit efter surrogatarrangemang

Jämställdhetsmyndigheten instämmer med att en familj som skaffat barn genom surrogatarrangemang enligt den reglering som gäller där de haft sin hemvist vid barnets födelse inte rimligtvis borde riskera att de familjerättsliga banden bryts vid en flytt till Sverige.

Det är positivt att förslaget inte inriktar sig på svenska medborgare som använder sig av surrogatarrangemang utomlands eftersom utredningen har som uppdrag att inte uppmuntra till användandet av sådana arrangemang. I ljuset av detta kan dock det krav på anknytning utomlands som innebär att de tilltänkta föräldrarna ska ha haft hemvist och varit bosatta i minst ett år i

samband med barnets födsel anses vara lågt ställt. Det blir då möjligt för svenska medborgare att bosätta sig utomlands under ett års tid i syfte att skaffa barn genom ett surrogatarrangemang, och enkelt få deras föräldraskap bekräftat vid återflytt till Sverige.

Jämställdhetsmyndigheten vill också lyfta att de barnrättsliga aspekter som aktualiseras i samband med surrogatarrangemang inte beaktats i tillräcklig utsträckning i denna del av utredningen. Utredningen har lagt stor vikt vid barnets rätt till att få de tilltänkta föräldrarna erkända som rättsliga företrädare och utgått från att detta alltid är till barnets bästa. Enligt förslaget kommer den viktiga kontrollfunktion som domstolarna spelar i en adoption att kringgås. Möjligheten att upptäcka oegentligheter vid surrogatarrangemanget försämras avsevärt. Vid adoption ska barnets bästa ges största vikt och barnet får endast adopteras om det utifrån samtliga omständigheter är lämpligt. Föräldrars lämplighet utreds inte vid surrogatarrangemang vilket däremot görs i adoptionsärenden där föräldrars lämplighet särskilt ska beaktas vid beslut. Det är önskvärt att en djupare analys görs kring Sveriges skyldighet att motverka handel med barn, barnets rätt att veta sitt ursprung, övriga frågor som påverkar barnet, surrogatmoderns reproduktiva rättigheter och andra jämställdhetsfrågor.

7. Föräldraskap för barn som tillkommer efter surrogatarrangemang när de tilltänkta föräldrarna har sin huvudsakliga anknytning till Sverige

Allmänt om surrogatarrangemang

Jämställdhetsmyndigheten anser i enlighet med vad som fastslogs i SOU 2016:11, att samhället bör motverka kommersiella surrogatarrangemang eftersom det finns stor risk för påtryckningar och för att handel sker med barn och kvinnor. Det är svårt att säkerställa att det inte skett några oegentligheter under surrogatarrangemanget och ett sådant arrangemang innebär därmed många risker. Sverige ska inte medverka till att efterfrågan på sådana arrangemang ökar och ska vidta åtgärder för att minska

förekomsten både nationellt och internationellt. Utvecklingen inom EU är också tydlig då fler EU-länder uttrycker motstånd eller förbud mot kommersiella surrogatarrangemang.

Jämställdhetsmyndigheten ser det därmed som angeläget att eventuella framtida regelverk inte framstår som uppmuntrande till användningen av surrogatarrangemang. Utredningens förslag bidrar till att skapa förutsebarhet och därmed bättre förutsättningar för de som skaffat barn genom surrogatarrangemang. Förslagen är därför svårförenliga med utredningens uppdrag att inte uppmuntra till kringgående av svensk lagstiftning eller surrogatarrangemang, samt förbudet mot handel med människor. Att skapa regelverk som förenklar och godtar konsekvenserna av surrogatarrangemang kan inte anses motverka dess förekomst.

Barnrättsperspektivet i utredningen

Utredningen utgår från ett barnrättsperspektiv men Jämställdhetsmyndigheten anser att den barnrättsanalys som gjorts inte är tillräckligt omfattande. Utredningen lägger stor vikt vid barnets rätt att snabbt få de tilltänkta föräldrarna rättsligt erkända. Risker att andra rättigheter som barnet har kränks som konsekvens av utredningens förslag avfärdas utan djupgående analys. Detta är särskilt anmärkningsvärt angående barnets rätt till vetskap om hans ursprung, skyldigheten att motverka handel med barn, samt risken att barnet står utan rättslig företrädare om de tilltänkta föräldrarna ångrar sig eller hamnar i konflikt med surrogatmodern. Till exempel kan en konflikt mellan surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna leda till att ett barn hamnar helt utan rättsliga vårdnadshavare och medborgarskap i något land. Utredningen har inte heller gett tillräcklig hänsyn till den risk som finns att tilltänkta föräldrar av olika anledningar ångrar sig och väljer att inte adoptera barnet. Särskilt allvarligt är att riskerna för människohandel inte analyseras närmre i utredningen. Att göra undantag i adoptionslagstiftningen för att de tilltänkta föräldrarna i ett surrogatarrangemang på ett mer förutsebart sätt ska kunna erkännas som rättsliga föräldrar är inte alltid till barnets bästa. Adoptionsprocessen i Sverige ska enligt barnkonventionen artikel 21 och

4 kap. 1–2 §§ föräldrabalken särskilt beakta barnets bästa och fungerar som en kontrollfunktion för att säkerställa att inga oegentligheter har skett. Många av dessa barnrättsliga aspekter utreddes grundligt i SOU 2016:11 där utredningen kom fram till att förändringar i adoptionslagstiftningen inte är lämplig och att Sverige istället ska motverka surrogatarrangemang.

Kvinnors rättigheter och jämställdhetsanalys

Utöver risken för påtryckningar att medverka i ett surrogatarrangemang kan sådana arrangemang kränka andra rättigheter som surrogatmodern har, såsom hennes rätt till abort, andra rättigheter kopplat till hälsan, och hennes rätt att ångra sig om hon inte vill adoptera bort det barn hon fött. Utöver att en individ kan fara illa så finns det även samhällsinriktade risker som till exempel en försämrad kvinnosyn och en mer teknifierad syn på människokroppen och reproduktion. Surrogatmoderns rättigheter och perspektiv är till största del utlämnat i utredningen. Den jämställdhetsanalys som utredningen gjort är begränsad till maktförhållandet mellan de två tilltänkta föräldrarna i Sverige.

För Jämställdhetsmyndigheten

.....
Lena Ag
Generaldirektör

.....
Paulina Bolton
Utredare

I ärendets slutliga handläggning har avdelningschefen Berit Jernberg och verksjuristen Anna Tingbäck deltagit.